

Володимир Прокопенко, Андрій Зубрицький

Спроба практичної реконструкції «шаблі-чечуги»

Ключові слова: *шабля, реконструкція, конструкція шабельної оправы, Східна Європа, XVII ст., XVIII ст.*

Робота присвячена попередньому введенню у науковий обіг випадкової знахідки так званої «шаблі-чечуги», а також спробі її практичної реконструкції. В ході роботи над реконструкцією було вивчено особливості конструкції інших шабель цього типу, а також деталей мідної оправы їхніх руків'їв та піхов. Створення репліки дало можливість перевірити низку припущень щодо конструкції оправы та поставити нові питання, вирішити які мають нові дослідження музейних зразків.

Volodymyr Prokopenko, Andriy Zubritskiy

An Attempt at Practical Reconstruction of the Chechuga Saber

Keywords: *saber, reconstruction, saber fittings construction, Eastern Europe, 17th century, 18th century.*

This work is dedicated to the preliminary introduction of the so-called “Chechuga Saber,” a random find, into academic discourse, as well as an attempt at its practical reconstruction. During the reconstruction process, the construction features of other sabers of this type were studied, along with the copper fittings of their hilts and scabbards. Creating a replica allowed the verification of several assumptions about the saber’s construction and raised new questions, which future studies of museum specimens are expected to address.

Прокопенко Володимир Михайлович - Volodymyr Prokopenko

Кандидат хімічних наук, науковий співробітник Інституту біоорганічної хімії та нафтохімії ім. В.П. Кухаря НАН України, м. Київ, Україна.

PhD, research fellow of the V.P. Kukhar Institute of Bioorganic Chemistry and Petrochemistry, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0001-9764-3990

e-mail: email@striy.org.ua

Зубрицький Андрій Юрійович - Andriy Zubritskiy

Дослідник історії ковальства та середньовічних ковальських технологій.

Researcher of blacksmithing history and medieval blacksmithing technologies.

e-mail: zubr.v.kuzne@gmail.com

Незважаючи на довгу історію зброєзнавчих досліджень довгоклинкової зброї загалом та шабель зокрема, у ній все ще чимало білих плям. Однією з таких маловивчених сторінок є історія виникнення та розвитку шабель, які відомі в літературі під низкою назв: «вірменки», «ординки», «чечуги» тощо. Різні автори використовують ці терміни по-різному, іноді використовуючи як синоніми, а іноді, намагаючись надати кожному з них своїх характерних ознак. Наразі нам все ще замало відомо як про етимологію кожної з цих назв, так і про історію виникнення цього типу шабель загалом. Але неухильний інтерес дослідників та їхні праці (Zablocki 89–92; 252–255; Квасневич 33–38; Курмановский Сабельные клинки 158–164; Прокопенко «Саблі-чечуги»; Прокопенко «Обоймы с крылышками» 244–275; Rivkin 103–111; Курмановский «К вопросу о происхождении» 30–39; Прокопенко «До питання еволюції» 76, 78) дають нам надію отримати в осяжному майбутньому ґрунтовну роботу з цієї теми.

Наразі ми не будемо зупинятися на описі характерних рис «шабель-чечуг»¹, пропонуючи читачам ознайомитися з вищезгаданими працями, а безпосередньо предметом розгляду цієї роботи буде спроба реконструкції «шаблі-чечуги» на основі випадкової знахідки, яку ми цією статтею попередньо вводимо у науковий обіг. Вона була відкрита у 2015 р. поблизу селища Нові Санжари (Полтавська обл., Україна), а сама знахідка складалася з ушкодженої корозією шабельної штаби та перехрестя з мідного сплаву (Мал. 1, а; 2, в; 5, а). Попереднє датування – друга половина XVII–XVIII ст.

Поточна довжина штаби складає 845 мм, поточна довжина клинка – 785 мм (приблизно реконструкція клинка показує, що, можливо, він мав довжину 810 мм), поточна кривизна клинка – 42 мм. Довжина збереженої частини пера складає

190 мм, а саме воно конструктивно невиділене. Профіль перетину клинка – трикутний. Поточна вага сталеві штаби без гарди – 450 г. На хвостовику пробито три отвори, в першому (найближчому до клинка) присутній деформований залишок заклепки, а третій отвір припав на місце зламу хвостовика. Форма поперечних перетинів, виміри ширини та товщини клинка вказані на схемі (Мал. 1, а). Перехрестя (Мал. 5, а) відлите з мідного сплаву, склад якого візуально визначити неможливо через товстий шар патини², має довжину вздовж кільйонів – 86 мм, ширину в центральній частині – 24 мм, загальну висоту – 50 мм та вагу – 40 г. Вертикальні вуса симетричні. Воно має всі характерні риси перехрестя характерних для «шабель-чечуг» і саме його наявність у комплексі дозволяє нам говорити про те, що ми маємо справу з «шабелею-чечугою»³.

Щодо геометричних параметрів клинка та загального вигляду шабель цього типу, то тут варто відмітити кілька зразків, які ми використали для створення власної реконструкції. Важливим для нас взірцем стала шабля XVII ст. з колекції Королівської скарбниці у Стокгольмі (зібрання КС, інв. номери 1867: 2147:a (шабля) та 1867: 2147:b (піхви)) (Мал. 3). Загальна довжина шаблі – 864 мм, довжина клинка – 825 мм, кривизна – 45 мм, вага – 705 г. Довжина піхов – 916 мм, ширина – 43 мм, вага (разом з фрагментами підвісу) – 370 г. Саме ця шабля стала нашим візуальним взірцем для створення реконструкції та взірцем при виборі низки технологічних рішень.

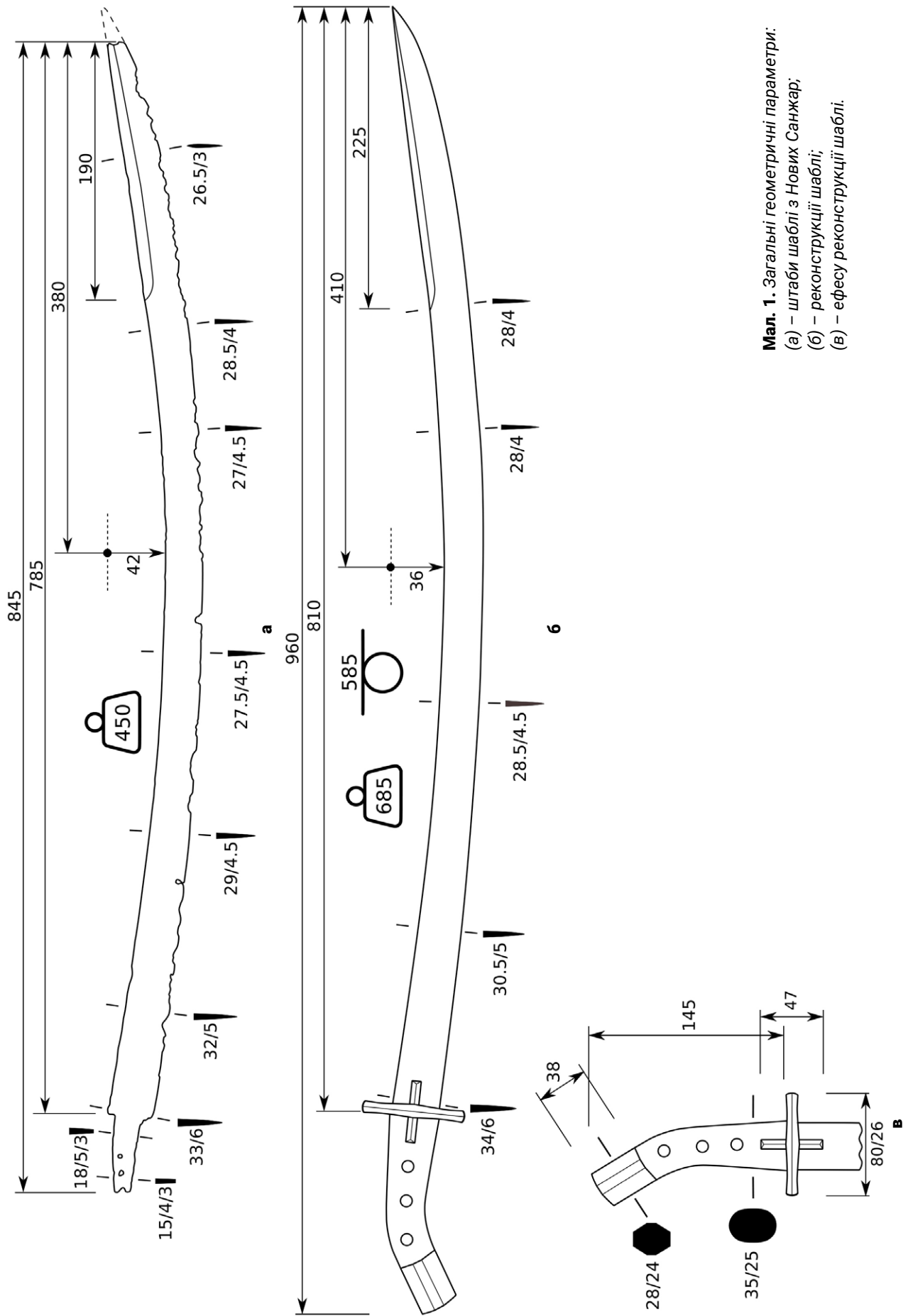
Також надзвичайно корисними виявилися креслення з праці Войцеха Заблоцького «Сієція prawdziwą szablą», у якій автор ретельно виміряв та замалював дві «шаблі-чечуги». Це шабля з клинком кінця XVII – початку XVIII ст.⁴ (зібрання ДЕ, інв. номер 3517) (Мал. 4, а) (Zablocki №69, 252, 253) та шабля XVII – початку XVIII ст.,

¹ Треба відмітити, що ми використовуємо термін «чечуга» вимушено, слідуючи за зброєзнавчою традицією використання індивідуальних назв шабель. Але вже зараз видно потребу, яка ще не визріла, у зміні підходів до назв шабель.

² Ми використовуємо терміни «мідний сплав» або «мідний» у загальному значенні та у випадках, коли не можемо визначити точно хімічний склад. Хоча в нашій попередній роботі (Прокопенко «Обоймы с крылышками» 257) рентгенофлуоресцентний аналіз низки обоймиць показав, що вони виготовлені з латуні, але ми наразі не можемо беззаперечно переносити ці результати на всі інші елементи оправи «шабель-чечуг».

³ Нажаль, відсутність інформації про супутні знахідки ускладнює ідентифікацію шаблі та робить можливим інтерпретувати знахідку ширше за вибраний нам вузький тип. Не зважаючи на це, ми все ж вважаємо цю шаблю саме «чечугою».

⁴ Хоча Заблоцький і датує клинок «ймовірно XVII ст.», нам відомі кілька османських клинків першої половини XVIII ст. зі схожим «зубчастим» таушуванням уздовж обуху, що може бути аргументом для розширення його датування до першої половини XVIII ст. (Rivkin and Isaac 224, 225, 229).

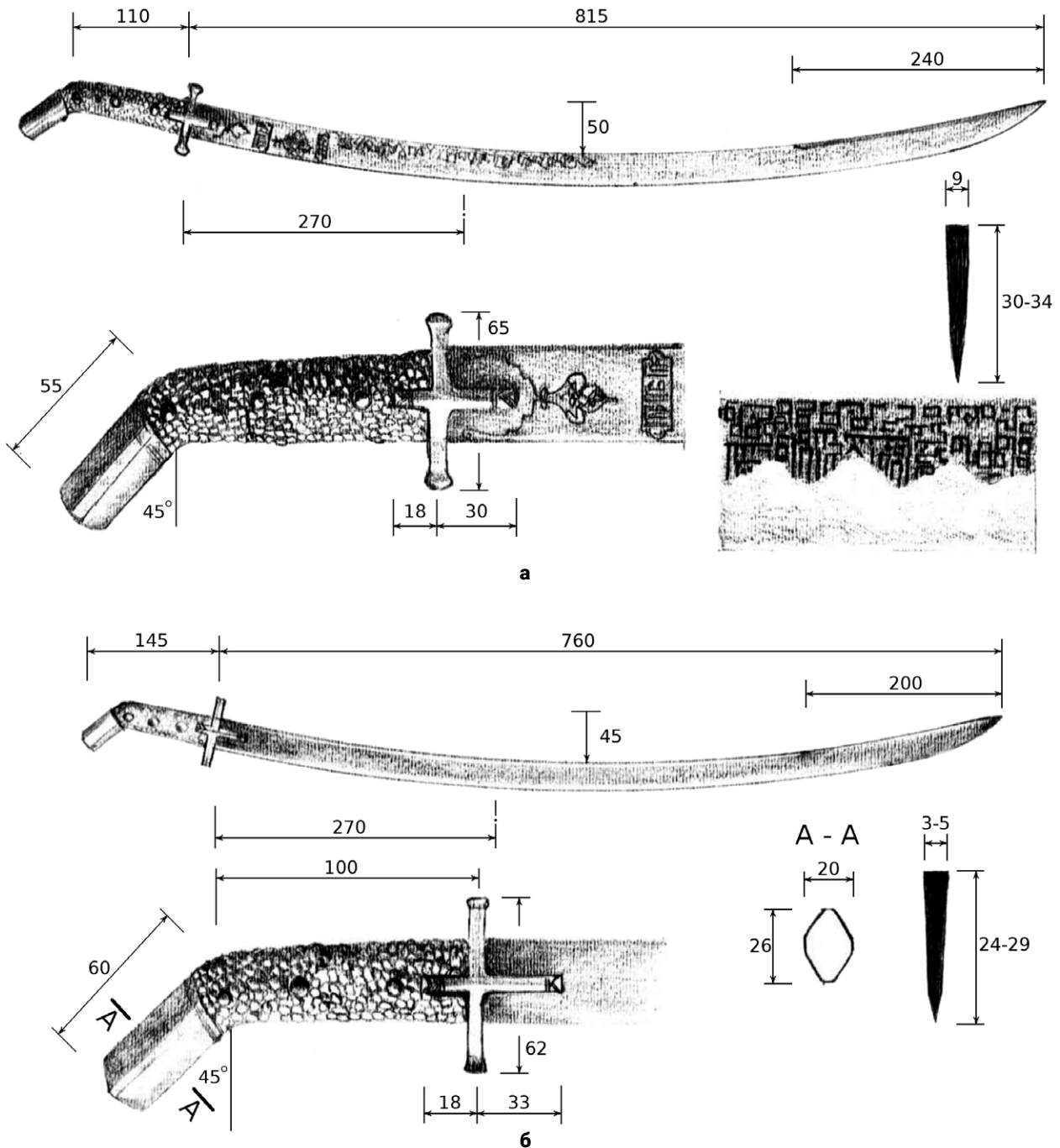
Мал. 1. Загальні геометричні параметри:
(а) – шаблі Санжар з Нових Санжар;
(б) – реконструкції шаблі;
(в) – ефесу реконструкції шаблі.

Мал. 2. Загальний вигляд: (а, б) – реконструкції «шаблі-чечуги»;
(в) – штаби шаблі з Нових Санжар.

Мал. 3. Загальний вигляд «шаблі-чечуги» XVII ст. з колекції Королівської скарбниці у Стокгольмі, інв. номери 1867: 2147:а (шабля) та 1867: 2147:б (піхви) (© Livrustkammaren): (а) – загальний вигляд шаблі; (б) – лицьовий бік піхов; (в) – тильний бік піхов; (г) – загальний вигляд руків'я.

Мал. 4. Креслення «шабель-чечуг» XVII – початку XVIII ст. з праці Войцеха Заблоцького «Сієсія prawdziwą szablą» (за В. Заблоцьким): (а) – з зібрання Державного Ермітажу, інв. номер 3517; (б) – з зібрання Музею Війська Польського, інв. номер 2924/1.

яка у музейних записках записана як вірменська шабля під назвою «smuszek» (зібрання МВП, інв. номер 2924/1) (Мал. 4, б) (Zablocki №70, 254, 255). Перша шабля має такі геометричні параметри: загальна довжина клинка – 815 мм, кривизна – 50 мм, точка рівноваги, виміряна від перехрестя – 270 мм, профіль перетину – трикутний. Геометричні параметри другої такі: загальна довжина клинка – 760 мм, кривизна – 45 мм, точка

рівноваги, виміряна від перехрестя – 270 мм, профіль перетину – трикутний. В обох шаблях майже ідентичні руків'я з латунними перехресттями, що мають асиметричні вертикальні вуса. Руків'я овального перетину виготовлені з дерева та вкриті шкірою скату. Вони прямі й дещо звужуються до верхів'я, яке відігнуте під кутом біля 45°. Голівки на верхів'ї мають восьмигранний перетин та виготовлені з латунного листа.

Сталевий клинок

Перед роботою над реконструкцією оригінальний клинок шаблі був ретельно виміряний та оглянутий, що надзвичайно важливо при виготовленні якісної репліки. Лише знаючи геометричні параметри, динаміку зміни товщини та вагу оригінального клинка, можна приблизно розрахувати необхідні параметри заготовки. Нам не хотілося робити клинок виключно слюсарним методом зі сталеві штаби, а було цікаво максимально його викувати. Для зручності роботи над реконструкцією був зроблений металевий шаблон для контролю форми клинка в процесі кування. Заготовка кувалася з невеликими допусками з розрахунку на подальшу слюсарську обробку (1,5–2 мм по зовнішньому контуру та 1,5–2 мм по товщині). Після відковки було зроблене попереднє грубе шліфування до чистого металу та гартування клинка, в якому нам допоміг Олег Лещук. Тут треба зазначити, що зменшення кривизни клинка до 35 мм пов'язане з процесом гартування, в результаті чого лезо дещо деформувалося. Після циклу термообробки клинок піддавався кінцевій слюсарській обробці, в результаті якої ми отримали геометричні параметри клинка, вказані на (Мал. 1, б).

Перехрестя та руків'я

Наразі майже відсутні дослідження, які б могли дати відповідь на питання щодо поширення та еволюції шабельних перехресть, відлитих із мідного сплаву, до яких відносяться і перехрестя «шабель-чечуг». Досить побіжно і виключно в плані технологій виготовлення ми раніше вже зверталися до цієї теми (Прокопенко «До питання еволюції» 76, 78), але загалом вона все ще чекає на свого дослідника.

На початку статті ми вже подавали короткий опис перехрестя шаблі з Нових Санжар, тому відзначимо лише те, що для нашої реконструкції ми не виготовляли копію цього перехрестя, а використали дуже схожий експериментальний зразок з наших попередніх нарбок (Мал. 5, б). Він був виготовлений шляхом створення тривимірної моделі та її подальшого прототипування: фрезерування майстер-моделі, запікання

резинової прес-форми та безпосереднього литва за восковими відливками. Єдина помітна відмінність від оригінальних перехресть полягала в наявності вузького прорізу під хвостовик шаблі замість округлого отвору. Тому при виготовленні руків'я ми розширили цей проріз до овального отвору (Мал. 6, е). Його задача полягає у надійній фіксації перехрестя між п'ятою клинка та руків'ям, для чого на останньому вирізають пази відповідної форми.

У якості взірця загальної геометрії та куту вигону верхів'я руків'я було взято руків'я шаблі з Королівської скарбниці у Стокгольмі (Мал. 3, г), і саме цей профіль було використано у металевому шаблоні для підгонки штаби (Мал. 6, а). Також, як видно з фотографій та промальовок оригінальних шабель (Мал. 3, 4), на руків'ї кріпилися три заклепки, остання з яких відхилена від умовної лінії прямого хвостовика. Не маючи можливості оцінити розміри оригінальних хвостовиків, ми вирішили зробити його досить довгим – на довжину всіх трьох заклепок, що потребувало вигину його кінця (Мал. 6, а)⁵. Саме ж руків'я було вирізане з двох пласких горіхових заготовок-щічок, у нижній частині яких були залишені виступаючі пази у вигляді сегменту овалу, які входили в отвір перехрестя обабіч клинка (Мал. 6, е). Основа руків'я мала овальний перетин, що потроху зменшувався у бік голівки, а в останній третині руків'я вигиналося та отримувало восьмигранний перетин (Мал. 6, б). Вирізи під вертикальні вуса перехрестя були зроблені з помітним запасом через наші побоювання щодо того, наскільки піддатливою виявиться шкіра при обклеюванні руків'я. Для цього ми використали шкіру скату (Мал. 6, в). За основу дизайну заклепок також була узятая шабля із колекції шведської Королівської скарбниці (Мал. 3, г). З лицьового боку ми використали латунні півкульки з наскрізним отвором, а на зворотному – латунні шайби (Мал. 6, г, д). Голівка руків'я у формі восьмигранної призми була виготовлена з латунного листа товщиною 0,8 мм. Нижню частину голівки було прикрашено карбованим орнаментом у вигляді ланцюжка кіл, а сама голівка спаяна разом за допомогою олова

⁵ Оцінюючи пізніше розміри та геометрію різних шабельних хвостовиків XVI–XVIII ст., ми переглянули своє попереднє рішення. Ймовірно, втрати хвостовика шаблі з Нових Санжар були набагато менші, ніж ми очікували, і для фіксації руків'я на хвостовику використовували лише дві заклепки, а третя стягувала разом щічки руків'я.

Мал. 5. (а) – Загальний вигляд перехрестя шаблі з Нових Санжар; (б) – Загальний вигляд перехрестя, використаного для реконструкції.

(Мал. 6, є, ж). Фіксація голівки на верхів'ї руків'я виконане за допомогою двох маленьких цвяшків. Кінцеві геометричні параметри нашої реконструкції ефесу наведено на схемі (Мал. 1, в).

Піхви та металеві елементи оправи

Дерев'яна основа піхов вирізана з двох плоских вільхових дощечок, у яких було вручну вибрана порожнина по формі шабельного клинка. Після склейки піхви обстругували таким чином, щоб отримати помірно опуклі бічні частини на більшу половину лицьового та весь тильний бік, плоский верх та чітко окреслене повздожнє ребро на залишку лицьового боку (Мал. 2, а, б). Така геометрія піхов є характерною для «шабель-чечуг», що гарно видно на прикладі шаблі з колекції шведської Королівської

скарбниці (Мал. 3, б, в). Устя піхов були підрізані таким чином, щоб воно входило в поглиблення на перехресті. Також вирізано повздожні поглиблення для вертикальних вусів перехрестя (Мал. 7, а). Глибина устя та вирізів для вусів була розрахована таким чином, щоб після наклеювання шкіри перехрестя щільно притискалася до піхов. Тильний бік піхов покривався шаром бересту (Мал. 7, б, в, є), а всі інші частини – тонкою чорною шкірою (Мал. 2, а, б; 7, д–є).

У своїй реконструкції ми пішли на невеликий експеримент, який стосувався фіксації металевих елементів оправи. Так, якщо уважно подивитися на фотографію піхов шаблі з колекції шведської Королівської скарбниці (Мал. 3, б) то можна побачити тонкий виступаючий валик на шкірі обабіч прямокутних накладок обоймиць та біля

Мал. 6. Етапи виготовлення ефесу: (а) – форма хвостовика на тлі металевого шаблону; (б) – змонтоване на хвостовику руків'я та перехрестя; (в) – покриття руків'я шкірою скату та його фіксація заклепками; (г, д) – загальний вигляд реконструкції ефесу; (е) – фіксація щічок руків'я у наскрізному отворі перехрестя; (є, ж) – загальний вигляд голівки.

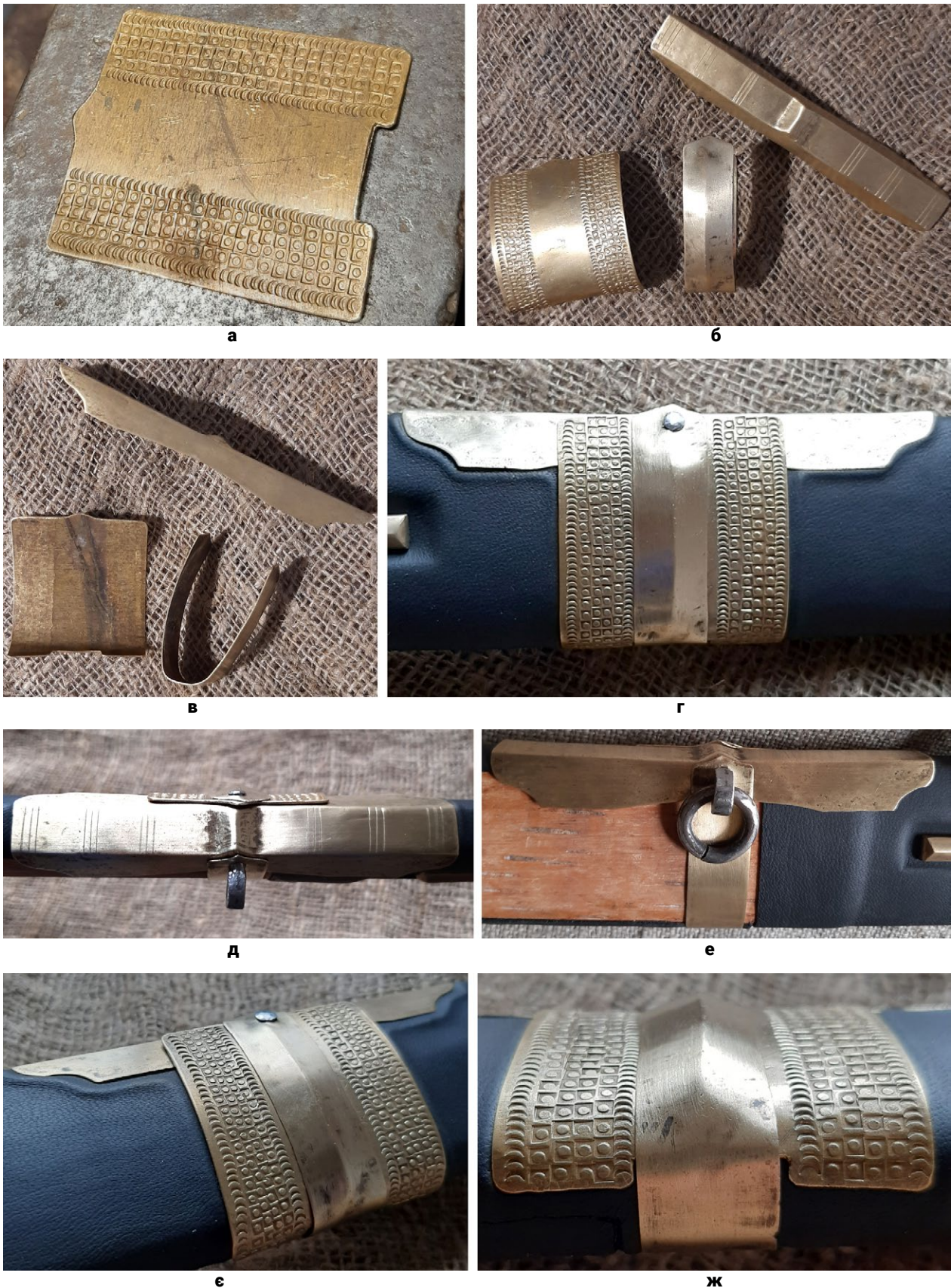

Мал. 7. Деталі виготовлення піхов: (а) – підрізка устя під форму перехрестя;
(б, в) – покриття тильного боку шаром бересту; (г, д) – виготовлення валиків для фіксації елементів оправи;
(е, є) – вигляд тильного боку піхов після наклейки шкіри.

№6 (2024)

Мал. 8. «Обоймиці з крильцями»: (а, б) – загальний вигляд та конструкція «обоймиць із крильцями»; (в) – прямокутна накладка з Вінницької обл.; (г) – «обоймиця з крильцем» із Кіровоградської обл.; (д) – «обоймиця з крильцем» із Черкаської обл.

Мал. 9. Етапи виготовлення «обоймиць з крильцями»: (а) – декорування елементів оправи на прикладі карбованої прямокутної накладки; (б, в) – відформовані елементи обоймиці: прямокутна накладка, хомутик та крильце; (г–ж) – загальний вигляд змонтованої реконструкції «обоймиць з крильцями».

№6 (2024)

Мал. 10. Наконечник на піхви «шаблі-чечуги»: (а) – загальний вигляд наконечника з Харківської обл.; (б) – паяний шов уздовж однієї з граней наконечника; (в–е) – загальний вигляд змонтованої реконструкції наконечника.

наконечника. Подібні фігурні валики на шкірі часто зустрічаються на шабельних піхвах обабіч елементів оправи. Ймовірно, вони відігравали роль фіксаторів цих елементів, утримуючи їх на своїх місцях⁶. Ми вирішили спробувати відтворити такий валик за допомогою шнуру, який мав після наклеювання шкіри утворити фігурний валик для утримання обоймиці на місці (Мал. 7, г, д). За цією технікою був створений «фіксатор» для обоймиць та наконечника піхов.

Питання металевої оправи піхов «шабель-чечуг» частково було розглянуто нами раніше, в публікації, присвяченій «обоймицям з крильцями» XVII–XVIII ст. (Прокопенко «Обоймы с крылышками» 244–275). Саме там ми вперше розглянули історію розвитку та конструкцію обоймиць цього типу (Мал. 8, а, б). Вони складаються з п'яти елементів: характерно профільованого крильця, що охоплює верх піхов, декоративної пласкої накладки на лицьовому боці піхов, хомутика та заклепки з петлею та кільцем для підвісу. Хомутик виготовляли з вузької мідної смужки, яка, повторюючи форму перетину піхов, охоплювала їх з боків та знизу. На лицьовому боці хомутика вибивали фігурне поздовжнє ребро, а його закінчення розташовувалися по бокам фігурного крильця. Між хомутиком та крильцем, на лицьовому боці піхов, розміщувалася прямокутна декоративна пластинка, прикрашена простим карбованим орнаментом, а з'єднувалися всі вони разом за допомогою наскрізної заклепки з петлею на тильній стороні піхов, у яку вставляли кільце для паску шабельного підвісу. Фігурне крильце згинали вздовж довгої осі, за формою верхньої частини піхов, а на плоскому верху формували поперечне ребро, під яким безпосередньо проходила заклепка з петлею.

Окремі приклади обоймиць та їхні елементи наведені на (Мал. 8). Це окрема випадкова знахідка прямокутної накладки (приватне зібрання, знайдена поблизу с. Нетребівка, Вінницької обл., Україна) (Мал. 8, в). Розміри накладки – 48 на 46 мм, а її декор, з карбованого візерунку з ланцюжків півмісяців

та квадратиків з колом посередині, був взятий нами за основу для реконструкції.

Частково ушкоджена «обоймиця з крильцем» (приватне зібрання, знайдена в Світловодському р-ні, Кіровоградської обл., Україна) (Прокопенко «Обоймы с крылышками» 258, 273) (Мал. 8, г) виготовлена з латунних платівок (результати рентгенофлуоресцентного аналізу одного із елементів – Cu 76.02%, Zn 22.80%). Розміри крильця – поточна довжина – 85 мм (ймовірно загальна довжина складала 104 мм), ширина плаского верху – 10 мм, висота – 10 мм; розміри прямокутної накладки – 40 на 39 мм; ширина хомутика – 14 мм з лицьового та 17 мм з тильного боку. Орієнтовні оціночні розміри піхов – 38 на 19 мм.

Друга «обоймиця з крильцем» (приватне зібрання, знайдена в Черкаській обл., Україна) (Прокопенко «Обоймы с крылышками» 258, 273) (Мал. 8, д) виготовлена з латунних платівок (результати рентгенофлуоресцентного аналізу одного із елементів – Cu 73,30%, Zn 23,06%, Pb 2,76%). Розміри крильця – загальна довжина 100 мм, ширина плаского верху – 10 мм, висота – 10 мм; розміри прямокутної накладки – 35 на 41 мм; ширина хомутика – 12 мм з лицьового та 15 мм з тильного боку. Орієнтовні оціночні розміри піхов – 41 на 17 мм.

Керуючись цими прикладами, ми зробили спробу реконструювати «обоймиці з крильцями», хід створення яких представлений на (Мал. 9). З листа латуні товщиною 0,6 мм були вирізані всі необхідні елементи: фігурні крильця, прямокутні накладки та хомутики. Для їх декорування було виготовлено кілька пуансонів (сталевих стрижнів із вирізаним фігурним штампом на робочому кінці) для карбування візерунку у вигляді півмісяця та квадратика з колом посередині (Мал. 9, а). Фігурні крильця були підрізані та зігнуті по формі верхньої частини піхов, а на верхній площині вибито поперечне ребро та нанесені декоративні поперечні смуги (Мал. 9, б, в, д). Хомутики виготовили з довгої прямокутної пластини, в якій зрізали кінці під

⁶ Треба зауважити, що сама конструкція «обоймиць із крильцями» дозволяла відносно легко монтувати їх поверх вже покритих шкірою піхов, у той час як інші обоймиці потребували складнішої технології монтування. Деякі пошкоджені часом піхви можуть продемонструвати нам окремі секрети такого монтажу, в якому шкіряне покриття піхов не було цільним, мало розриви під обоймицями і, ймовірно, монтувалося послідовно: устя – шкіра – обоймиця – шкіра – обоймиця – шкіра – наконечник. Дуже часто краї шкіряних фрагментів мають фігурні валики, що повторюють форму елементів оправи і фіксують їх.

№6 (2024)

тупий трикутник та вибили повздовжнє ребро на лицьовому боці (Мал. 9, б–г). У якості заклепки-петлі, яка з'єднала всі елементи обоймиці разом, було використано сталевий стрижень прямокутного перетину, частину якого відкували до круглого перетину (використавши його у ролі заклепки), а іншу зігнули у петлю, в яку вставили сталеве кільце (Мал. 9, д, е).

У якості зразка наконечника піхов була взята випадкова знахідка (приватне зібрання, знайдена поблизу м. Ізюм, Харківської обл., Україна) (Мал. 10, а, б), виготовлена з мідного сплаву. Її поточна довжина 84 мм, а розміри більшого торця 33 на 18 мм, меншого – 28 на 17 мм. Наконечник має сплющений тильний бік, плаский низ та верх і опуклий лицьовий бік із чітко окресленим ребром. По краю йде карбований орнамент з ланцюжка півмісяців та поперечних ліній. Мідна кришка, яка закривала наконечник знизу, відсутня, і ми

не можемо оцінити те, як вона фіксувалася, але наявність смужки білого металу (ймовірно олова) на одній із граней (Мал. 10, б) вказує, що кінці пластини з'єднувалися разом пайкою. Всередині знаходяться залишки деревини, яка утримується там завдяки мідному цвяшку, вбитому з тильного боку. Саме цей зразок наконечника був узятий нами за взірць для реконструкції.

Наконечних піхов виготовлених з листа латуні товщиною 0,8 мм, зігнутого по формі кінця піхов із повздовжнім ребром на лицьовому боці так, що його поперечний перетин загалом вийшов п'ятикутним. При з'єднанні країв та денця наконечника використана пайка оловом, а фіксація на піхвах виконана за допомогою цвяшка на тильному пласкому боці (Мал. 10, в–е).

Загальна довжина піхов склала 945 мм, перетин біля устя – 49 на 21 мм, перетин біля наконечника – 34 на 19 мм, вага – 413 г.

Скорочення

ДЕ – Державний Ермітаж (рос. Государственный Эрмитаж), м. Санкт-Петербург, Росія.

КС – Королівська скарбниця в Стокгольмі (швед. Livrustkammaren), м. Стокгольм, Швеція.

МВП – Музей Війська Польського (пол. Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie), м. Варшава, Польща.

Бібліографія

- Rivkin, Kirill, and Brian Isaac. *A Study of the Eastern Sword*. Mankato: Yamna Publishing, 2017.
- Zabłocki, W. *Cięcia prawdziwą szablą*. Warszawa: Sport i Turystyka, 1989.
- Квасневич В. *Польские сабли*. Санкт-Петербург: Атлант, 2005.
- Курмановский В. С. *Сабельные клинки в России XVI–XVII вв.: морфология и конструктивные особенности*. Дис. канд. ист. наук, Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова, Москва, 2010.
- Курмановский В.С. «К вопросу о происхождении сабель «ордынок»» *Историческое оружие в музейных и частных собраниях*. Вып. 1. Составитель В.Р. Новоселов. Москва: БуксМАрт, 2018, с. 30–39.
- Прокопенко В.М. «Сабли-чечуги.» *Китаб Хона – колодец знаний*, 12 Лютого 2012, www.kitabhona.org.ua/libwar_armor/checuga.html. Дата звернення 01 Липня 2024.
- Прокопенко, В.М. ««Обоймы с крылышками» – один из типов обойм сабельных ножен XV–XVIII в.» *Історія давньої зброї. Дослідження 2016: збірник наукових праць*. Випуск II. Том 1. Упорядник Д. Тоїчкін. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2017, с. 243–283.
- Прокопенко В.М. «До питання еволюції східноєвропейських шабельних перехресть XV–XVII ст.» *Стрій*, №2(2), 2020, с. 65–80.